

رابطه بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی در میان دانشجویان یک دانشگاه نظامی

The relationship between emotional intelligence and academic achievement among students of A Military University

احمد ایزدی یزدان آبادی*، مهدی ابولقاسمی**، ام کلثوم میرالی رستمی***

Abstract

Introduction: Current psychological issues showed that emotional intelligence effects on success of persons. The main goal of the research is assign relationship between emotional intelligence and academic achievement among students of A Military University

Method: This research is a descriptive - correlation research. The target population of the study comprised all students of A Military University. The sample consisted of 250 persons who selected by Stratified random Sampling method. The tool used for collecting the data is emotional intelligence questionnaire (Schering). Experts confirmed the content validity of the tool and its reliability was determined 0.76 Data analyze was perform by SPSS software.

Results: The results of the research showed: 1) students assessed emotional intelligence themselves in relatively high level. 2) There was a positive and meaningful relationship between emotional intelligence and all components of that with academic achievement. 3) Academic achievement can be predicted by self-awareness, self-motivation, self-control and social skills.

Discussion: emotional intelligence is a good predictor of students' academic achievement. Therefore; promoting of emotional intelligence may raise academic achievement. The findings of this research is similar with previous research finding, e.g. Midgely and Kaplan (2002), Boise (2002), Stonkmir (2002), Poters (2010), Patrick and colleagues (2004), Mansouri (1380) and Zare (1380) are consistent.

Key words: emotional intelligence, academic achievement, university, Military University

چکیده

مقدمه: روانشناسان جدید اعتقاد دارند که هوش هیجانی در موفقیت افراد تأثیر زیادی دارد. هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی رابطه بین هوش هیجانی و موفقیت در تحصیل (پیشرفت تحصیلی) در میان دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه می باشد.

روش: این تحقیق از نوع توصیفی - همبستگی است. کلیه دانشجویان یک دانشگاه نظامی جامعه مورد مطالعه این پژوهش را تشکیل می دهند. حجم نمونه ۲۵۰ نفر می باشد که با روش نمونه گیری طبقه‌ای نسبتی انتخاب شد. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه هوش هیجانی شرینگ می باشد که در این تحقیق مجدداً روایی محتوایی آن توسط متخصصان تأیید و میزان پایایی آن به میزان ۰/۷۶ تعیین شد. با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی و به کمک نرم افزار SPSS داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

نتایج: نتایج تحقیق بیان کننده این است که اولاً دانشجویان هوش هیجانی خود را در سطح نسبتاً بالایی ارزیابی کرده اند؛ ثانیاً بین هوش هیجانی و تمام مؤلفه‌های آن با پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد و بالاخره، براساس مؤلفه‌های خود کنترلی، خودآگاهی، خودانگیزی و مهارت اجتماعی، می توان پیشرفت تحصیلی را پیش بینی کرد.

بحث: از طریق هوش هیجانی، تا حد زیادی می توان پیشرفت تحصیلی دانشجویان را پیش بینی کرد. لذا با ارتقای هوش هیجانی می توان امیدوار بود که موفقیت در تحصیل نیز افزایش یابد. یافته‌های این پژوهش با نتایج تحقیقات کاپلان و میدگلی (۲۰۰۲)، بویس (۲۰۰۲)، استونک میسر (۲۰۰۲)، سارین (۲۰۰۲)، پاترز (۲۰۱۰)، پاتریک و همکاران (۲۰۰۴)، منصور (۱۳۸۰) و زارع (۱۳۸۰) همسو می باشد.

کلید واژه‌ها: هوش هیجانی، پیشرفت تحصیلی، دانشگاه، دانشگاه نظامی

مقدمه

در طول سال‌های متمادی روانشناسان بر این باور بودند که مهمترین استعداد فرد را بهره هوشی او تشکیل می‌دهد. با توجه به همین سازه دست به گزینش دانشجویان و افراد برای تصدی مشاغل می‌زدند. این طرز تفکر را گاردنر دوران تفکر هوش‌بهری می‌نامد (بلوم، ۱۹۸۲ ترجمه سیف، ۱۳۸۳). وی در رد این عقاید، می‌گوید: در هوش واحد یکپارچه‌ای وجود ندارد که موفقیت در زندگی را تضمین کند، بلکه طیف وسیعی از انواع مختلف هوش‌ها در این باره نقش دارند. وی هوش را به هفت دسته تقسیم می‌نماید. گاردنر در این بین به هوش بین فردی (اجتماعی) اعتقاد بسیار دارد. این هوش به فهم دقیق و واقعی از خود و توانایی‌های خود و استفاده بهینه از آن در طول زندگی اشاره دارد. تنها ایراد گاردنر در این نکته نهفته است که برای ایجاد و تقویت هوش بین فردی و درون فردی نقش هیجان را مورد غفلت قرار داده و بیشتر به مسایل شناختی پرداخته است (گلمن، ۱۹۹۵).

روانشناسانی چون سالوی^۱ و مایر (۱۹۹۰) بعد از سال‌ها تحقیق و مطالعه نظریه هوش هیجانی^۲ را معرفی کردند و به اهمیت و تأثیر آن بر موفقیت افراد تاکید نمودند. آن‌ها اصطلاح هوش هیجانی را برای اولین بار در مقالات خود این گونه تعریف کردند: «هوش هیجانی توانایی است که امکان درک احساسات و هیجان‌ات خود و دیگران را به فرد می‌دهد تا با استفاده از این قابلیت بتواند تفکر و تعقل و عملکرد خود را هدایت کند». همان گونه که در تعریف مشاهده می‌شوند، محققان فوق در تنظیم فعالیت‌های شناختی به وسیله هیجان‌ات تأکید دارند.

پس از آرایه این نظریه تحقیقات زیادی درباره هوش هیجانی و ارتباط آن با جنبه‌های مختلف زندگی انسان انجام شد. از جمله رابطه بین هوش هیجانی با قدرت رهبری^۳ (کاربانو^۴ و آدلاید^۵، ۲۰۰۲؛ ژو^۶ و

جورج^۷، ۲۰۰۳)، رضایتمندی اجتماعی^۸ (آستین^۹ و همکاران، ۲۰۰۵)، روابط بین فردی^{۱۰} (شات^{۱۱} و همکاران، ۲۰۰۱؛ لویز^{۱۲} و همکاران، ۲۰۰۳)، سازگاری اجتماعی^{۱۳} (؛ ون‌روی^{۱۴} و همکاران، ۲۰۰۵)، پیشرفت تحصیلی^{۱۵} (پارکر^{۱۶} و همکاران، ۲۰۰۴)، کنترل رفتار^{۱۷} (ترینیداد^{۱۸}، ۲۰۰۴)، سلامت روانی^{۱۹} (تایلر^{۲۰}، ۲۰۰۰) اشاره کرد. علاوه بر این بسیاری از متخصصان توجه به هوش هیجانی را جزء وظایف اصلی نظام‌های آموزشی دانسته‌اند. (از جمله گلمن^{۲۱}، ۱۹۹۵؛ سالوی و مایر ۱۹۹۰؛ بار-ان^{۲۲}، ۱۹۹۷).

متخصصان تعلیم و تربیت هم راستا با تحقیقات فوق به این نتیجه رسیده‌اند. اتکا به هوش عمومی یا نمرات آزمون هوش‌بهر علی رغم اعتبار و ارزششان در میان همگان نمی‌تواند پیش بینی کننده خوبی برای موفقیت شغلی و تحصیلی افراد باشد. هوش هیجانی به عنوان جدیدترین موضوع مکمل هوش عمومی، دارای اهمیت قابل ملاحظه‌ای در پیش بینی موفقیت تحصیلی فراگیران می‌باشد. اهمیت هوش هیجانی آنقدر در نزد متخصصان تعلیم و تربیت زیاد شده است که امروزه در طراحی برنامه‌های خود از هوش هیجانی به عنوان فاکتور تسهیل کننده و سازگار کننده یادگیرندگان استفاده می‌نمایند (پارکر و همکاران، ۲۰۰۴). بسیاری از متخصصان بر این امر تاکید دارند که بین متغیرهای هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی

- 4- Charbonneau.
- 5- Adelheid.
- 6- Zhou.
- 7- George.
- 8- social satisfaction.
- 9- Austin.
- 10- Interpersonal relationship.
- 11- Schutte.
- 12- Lopes.
- 13- social adjustment.
- 14- Vanrooy.
- 15- academic achievement.
- 16- Parker.
- 17- behavioral control.
- 18- Trinidad.
- 19- mental health.
- 20- Taylor.
- 21- Golman.
- 22- Bar-on.

- 1- Salovey & Mayer.
- 2- emotional intelligence.
- 3- leadership.

پارکر و همکاران (۲۰۰۴)، در مطالعه‌ای طولی به بررسی نقش هوش هیجانی و موفقیت در انتقال از دوره دبیرستان به دوره دانشگاهی پرداختند. نتایج تحقیق وی بیان کننده این است که دانش‌آموزان دارای هوش هیجانی بالا، دارای شانس بیشتری در ورود به دوره‌های تحصیلات دانشگاهی نسبت به دانش‌آموزان ضعیف در این زمینه می‌باشند.

پیشینه تحقیقاتی مربوط به این موضوع در ایران نیز بر رابطه بین این دو متغیر صحنه می‌گذارد. به عنوان نمونه، منصور (۱۳۸۰) در پژوهشی تحت عنوان هنجاریابی آزمون سیبیریا شرینگ در میان دانشجویان دانشگاه تهران به این نتیجه دست یافت که رابطه میان هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی بسیار قابل توجه است. زارع (۱۳۸۰) نیز در تحقیق خود به بررسی سهم هوش هیجانی در موفقیت تحصیلی دانشجویان پرداخت؛ و به این نتیجه رسید که این متغیر دارای قدرت پیش بینی‌کنندگی در پیشرفت تحصیلی دانشجویان می‌باشد.

با توجه به جو نظامی حاکم بر دانشگاه مورد مطالعه این سوال پیش می‌آید که آیا هوش هیجانی در محیط نظامی این دانشگاه نیز دارای قدرت پیش‌بینی‌کنندگی پیشرفت تحصیلی دانشجویان می‌باشد؟ با توجه به ابعاد وسیع هوش هیجانی انجام این تحقیق می‌تواند ما را در شناخت ابعاد مؤثر هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان این دانشگاه یاری رسانده و در جهت تقویت این ابعاد و در نهایت رسیدن به پیشرفت تحصیلی مناسب و رسیدن به اهداف سازمانی یاری رسان باشد. با توجه به مطالب بیان شده اهداف تحقیق حاضر به شرح زیر می‌باشند:

۱- تعیین وضعیت مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشگاه نظامی مورد مطالعه؛

۲- مقایسه مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشکده‌های دانشگاه نظامی مورد مطالعه؛

۳- تعیین رابطه بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه؛

ارتباط تعیین کننده‌ای وجود دارد. به صورتی که بسیاری از پژوهشگران و متخصصان روانشناسی اهمیت این عامل را در موفقیت تحصیلی و شغلی بیشتر از دیگر عوامل و استعدادها می‌دانند (سالوی و مایر، ۲۰۰۰).

کاپلان^۱ و میدگلی^۲ (۲۰۰۲) در بیان تفاوت‌های بین فراگیران عادی با فراگیران دارای اختلال یادگیری بیان می‌دارند که بین دو گروه در مهارت‌های اجتماعی، توانایی کلامی، کنترل درونی و اعتماد به نفس تفاوت معناداری دیده شد. ولی میان دو گروه فراگیران عادی و فراگیران دارای اختلالات یادگیری تفاوت معناداری از نظر ضریب هوشی دیده نشده است.

بویس (۲۰۰۲) در یک بررسی به این نتیجه رسید که رابطه قوی بین هوش هیجانی و موفقیت تحصیلی دانشجویان وجود دارد همین طور هوش هیجانی دارای قابلیت پیش بینی‌کنندگی پیشرفت تحصیلی می‌باشد. به طور مشابهی استونکمر (۲۰۰۱) در پژوهشی مشخص نمود که همبستگی زیادی بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی وجود دارد. در این بین روابط بین فردی تنها متغیر پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی بوده است (به نقل از ترابی، ۱۳۸۲).

سارین^۳ (۲۰۰۰) در پژوهشی به بررسی رابطه و مقایسه هوش هیجانی و هوش تحلیلی با پیشرفت تحصیلی پرداخت و به این نتیجه رسید که بین هوش هیجانی و هوش تحلیلی با پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد. ولی بین هوش تحلیلی و هوش هیجانی رابطه ضعیفی مشاهده شده است. پاترز (۲۰۱۰) در تحقیقی طولی به بررسی رابطه بین موفقیت تحصیلی و هوش هیجانی دانشجویان در دانش‌آموزان دبیرستانی از سال اول تا آخر دبیرستان پرداخت. نتایج بیان کننده این است که هوش هیجانی در طول دوره دبیرستان دارای رابطه قوی با پیشرفت تحصیلی فراگیران می‌باشد و قدرت پیش‌بینی‌کنندگی آن را دارد.

1- Kaplan.
2- Midgely.
3- Sarin.

محاسبه گردید. با توجه به احتمال عدم پاسخگویی به پرسشنامه‌ها و عدم برگرداندن آن‌ها، ۲۵۰ پرسشنامه در میان دانشجویان این سه دانشکده پخش شد که ۲۱۶ پرسشنامه در مجموع قابل تحلیل بودند. از این میان ۱۰۴ پرسشنامه مربوط به دانشجویان دانشکده علوم پایه، ۳۳ پرسشنامه مربوط به دانشجویان دانشکده علوم انسانی و ۷۸ پرسشنامه مربوط به دانشجویان فنی و مهندسی می‌باشد.

در این تحقیق برای اندازه‌گیری هوش هیجانی از پرسشنامه هوش هیجانی سبیریا شرینگ استفاده شده است. دلیل استفاده از این آزمون اعتبار یابی آن در ایران و پوشش مناسب متغیرهای هوش هیجانی موثر در پیشرفت تحصیلی می‌باشد. فرم اصلی این پرسشنامه دارای ۷۰ سوال می‌باشد. پایایی این پرسشنامه در تحقیق (پاترز، ۲۰۱۰) در نمره کلی هوش هیجانی ۰/۸۷ و برای خرده مقیاسهای آن با میانگین ۰/۶۹ به دست آمده است. این آزمون توسط منصور (۱۳۸۰) در ایران هنجار شده است و دارای ۳۴ سوال می‌باشد. روایی محتوایی و صوری این پرسشنامه توسط استادان و متخصصان مورد تایید قرار گرفت. پایایی این پرسشنامه در تحقیق منصور (۱۳۸۰) و تحقیق حاضر به روش آلفای کرانباخ به شرح جدول شماره (۱) می‌باشد.

جدول شماره ۱- ضرایب پایایی مربوط به پرسشنامه هوش هیجانی

مؤلفه‌ها	تحقیقات گذشته (منصوری، ۱۳۸۰)	تحقیق حاضر
خودانگیزی	۰/۷۳	۰/۸۲
خودآگاهی	۰/۸۳	۰/۶۸
خودکنترلی	۰/۷۵	۰/۷۹
هوشیاری اجتماعی	۰/۸۲	۰/۸۰
مهارت‌های اجتماعی	۰/۷۰	۰/۷۱
پرسشنامه هوش هیجانی	۰/۸۷	۰/۷۶

۴- تعیین قدرت پیش بینی پیشرفت تحصیلی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشگاه نظامی مورد مطالعه.

روش

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی است و از نظر روش در ردیف تحقیقات توصیفی - همبستگی قرار می‌گیرد. کلیه دانشجویان یک دانشگاه نظامی که در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ در سه دانشکده علوم پایه، علوم انسانی و فنی - مهندسی مشغول به تحصیل بودند، جامعه آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهند. برای محاسبه حجم نمونه از فرمول برآورد حجم نمونه در جامعه محدود کوکران استفاده شده است. از آن جا که در این پژوهش قرار بر این است یافته‌های پژوهش با اطمینان ۹۵٪ قابل توجیه باشند، لذا Z برابر با (۱/۹۶) انتخاب شده است؛ علاوه بر این، میزان درجه دقت برآورد یا خطای مورد قبول (d)، برابر با (۰/۰۵) در نظر گرفته شده و واریانس درون گروهی برابر با ۰/۱۳۵، تعیین گردیده است.

با انجام محاسبات لازم، حجم نمونه معنی دار، ۱۹۱ نفر به دست آمد. برای انتخاب تصادفی نمونه، از روش نمونه گیری طبقه ای سهمی استفاده شد. به این منظور، با توجه به نسبت جمعیت دانشجویان هر دانشکده به کل جامعه آماری ضربدر حجم نمونه، تعداد نمونه در دانشکده علوم پایه ۹۰ نفر، در دانشکده فنی و مهندسی ۷۳ نفر و در دانشکده علوم انسانی ۲۸ نفر

واریانس یک راهه به رعایت این اصل (سرمد، ۱۳۸۷) از این آزمون‌ها برای تحلیل داده‌ها، استفاده می‌شود.

نتایج

یافته‌های پژوهش به تفکیک هر یک از سؤالات ویژه تحقیق به شرح زیر می‌باشند:

سؤال اول: مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشگاه نظامی مورد مطالعه در چه وضعیتی می‌باشند؟ جهت تحلیل سوال مورد بررسی، آزمون t تک نمونه‌ای مورد استفاده قرار گرفته که نتایج آن در جدول شماره ۲ مندرج شده است. با توجه به عدم دسترسی به میانگین جامعه و نقطه برش در پرسشنامه، مقدار معیار برای آزمون برابر ۳ (حد وسط طیف لیکرت به کار رفته در پرسشنامه) در نظر گرفته شده است.

برای اندازه‌گیری پیشرفت تحصیلی معدل کل هر یک از دانشجویان مد نظر قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها علاوه بر استفاده از روش‌های آمار توصیفی (انحراف معیار و میانگین)، از روش‌های آمار استنباطی و آزمون‌های آماری مربوطه (t تک نمونه‌ای، تحلیل واریانس یک طرفه، همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره) نیز استفاده شده است. کاربرد آزمون‌های آماری مذکور مستلزم رعایت پیش فرض‌هایی از قبیل فاصله‌ای بودن داده‌ها، نرمال بودن توزیع داده‌ها و همگنی واریانس‌ها، می‌باشد. در این پژوهش پیش فرض نخست برقرار است. در مورد پیش فرض دوم، از طریق آزمون کولمگروف اسمیرف، نرمال بودن توزیع داده‌ها در دانشکده‌های مورد بررسی به اثبات رسید. لکن در مورد پیش فرض همگنی واریانس‌ها، نتایج بیان‌کننده عدم همگنی واریانس‌ها در بیشتر مؤلفه‌های هوش هیجانی می‌باشد. به دلیل عدم حساسیت زیاد آزمون t و تحلیل

جدول ۲- آزمون t تک نمونه‌ای متغیر هوش هیجانی در دانشکده‌های مورد بررسی (ملاک تست = ۳)

متغیرها	آماره	دانشکده‌ها	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
خودانگیزی		فنی مهندسی	۳/۳۱	۰/۹۲	۳/۰۱	۰/۰۰۳
		علوم انسانی	۳/۱۵	۰/۷۴	۱/۷۷	۰/۰۸
		علوم پایه	۳/۳۷	۰/۷۸	۴/۹۴	۰/۰۰۱
خودکنترلی		فنی مهندسی	۳/۱۸	۰/۶۳	۲/۵۵	۰/۰۱
		علوم انسانی	۳/۱۶	۰/۷۴	۲/۷۹	۰/۰۹
		علوم پایه	۳/۲۴	۰/۷۶	۳/۳۱	۰/۰۰۱
هوشیاری اجتماعی		فنی مهندسی	۳/۳۱	۰/۷۰	۳/۸۹	۰/۰۰۱
		علوم انسانی	۲/۸۰	۰/۴۶	-۲/۴۳	۰/۰۲
		علوم پایه	۲/۹۲	۰/۶۲	-۱/۱۸	۰/۲۳
مهارت‌های اجتماعی		فنی مهندسی	۳/۲۷	۰/۶۹	۳/۴۸	۰/۰۰۱
		علوم انسانی	۲/۷۸	۰/۸۷	-۱/۳۹	۰/۱۷
		علوم پایه	۲/۶۸	۰/۶۸	-۴/۸۴	۰/۰۰۱
خودآگاهی		فنی مهندسی	۳/۲۳	۰/۷۴	۲/۷۵	۰/۰۰۱
		علوم انسانی	۳/۲۵	۰/۵۲	۲/۷۸	۰/۰۰۹
		علوم پایه	۳/۵۲	۰/۶۴	۸/۱۸	۰/۰۰۱
هوش هیجانی (کلی)		فنی مهندسی	۳/۴۰	۰/۹۳	۳/۸۲	۰/۰۰۱
		علوم انسانی	۳/۳۳	۰/۶۹	۲/۷۲	۰/۰۱
		علوم پایه	۳/۳۴	۰/۷۰	۴/۷۷	۰/۰۰۱

دانشجویان انسانی نمرات کمتری از میانگین در این متغیر کسب کرده‌اند. در مؤلفه خودآگاهی، میانگین دانشجویان هر سه دانشکده با میانگین جامعه تفاوت معناداری (در سطح ۰/۰۵) دارد. به طور کلی، در متغیر هوش هیجانی میانگین دانشجویان هر سه دانشکده کمی بالاتر از متوسط (۳) می‌باشد و تفاوت معناداری (در سطح ۰/۰۵) با میانگین مورد انتظار جامعه دارد.

سؤال دوم: آیا بین دانشجویان دانشکده‌های دانشگاه نظامی مورد مطالعه در مؤلفه‌های هوش هیجانی تفاوت معناداری وجود دارد؟

برای تحلیل این سوال، از تحلیل واریانس یک راهه استفاده می‌شود که نتایج حاصل در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

به این معنا که اگر متوسط امتیاز پاسخگویان از حد معیار (۳) در سطح معنی داری (P = ۰/۰۵) بیشتر باشد، نتیجه گرفته می‌شود که میزان هوش هیجانی یا هر یک از ابعاد آن، در آن‌ها بالاتر از حد متوسط است و بالعکس. با توجه به نتایج به دست آمده، می‌توان این گونه بیان داشت که در مؤلفه‌های خودآگاهی، خودکنترلی و مهارت‌های اجتماعی تنها میانگین دانشجویان دانشکده علوم انسانی با میانگین مورد انتظار (۳)، تفاوت معناداری (در سطح ۰/۰۵) ندارد. به عبارت دیگر، نمرات این گروه از دانشجویان در حد متوسط یا پایین تر از آن است. در مؤلفه هوشیاری اجتماعی میانگین دانشجویان دانشکده علوم پایه تفاوت معناداری (در سطح ۰/۰۵) با میانگین مورد انتظار جامعه ندارد ولی دانشجویان دانشکده‌های فنی و انسانی دارای تفاوت معناداری (در سطح ۰/۰۵) در مؤلفه‌های فوق بودند و

جدول شماره ۳- نتایج حاصل از تحلیل واریانس هوش هیجانی در دانشکده‌های دانشگاه نظامی مورد مطالعه

منبع تغییرات خودآگاهی	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
مجموع مجذورات بین گروهی	۱/۲۱	۲	۰/۶۰	۰/۹۴	۰/۳۹
خطا	۱۳۷/۰۸	۲۱۳	۰/۶۴		
کل	۱۳۸/۲۹	۲۱۵			
منبع تغییرات خودکنترلی					
مجموع مجذورات بین گروهی	۰/۷۵	۲	۰/۳۷	۰/۷۳	۰/۴۸
خطا	۱۰۹/۸۷	۲۱۳	۰/۵۱		
کل	۱۱۰/۶۲	۲۱۵			
منبع تغییرات هوشیاری اجتماعی					
مجموع مجذورات بین گروهی	۹/۱۳	۲	۴/۵	۱۱/۲۷	۰/۰۰۱
خطا	۸۹/۳۴	۲۱۳	۰/۴۰		
کل	۹۵/۴۸	۲۱۵			
منبع تغییرات مهارت اجتماعی					
مجموع مجذورات بین گروهی	۱۶/۲۳	۲	۸/۱۱	۱۵/۶۶	۰/۰۰۱
خطا	۱۱۰/۳۴	۲۱۳	۰/۵۱		
کل	۱۲۶/۵۷	۲۱۵			
منبع تغییرات خودآگاهی					
مجموع مجذورات بین گروهی	۴/۲۵	۲	۲/۱۲	۴/۷۲	۰/۰۱
خطا	۹۵/۹۳	۲۱۳	۰/۴۵		
کل	۱۰۰/۱۹	۲۱۵			
منبع تغییرات هوش هیجانی					
مجموع مجذورات بین گروهی	۰/۲۰	۲	۰/۱۰	۰/۱۶	۰/۸
خطا	۱۳۴/۱۷	۲۱۳	۰/۶۳		
کل	۱۳۴/۳۷	۲۱۵			

از آزمونهای تعقیبی استفاده شده است و به دلیل عدم رعایت پیش فرض همگنی واریانسها در اکثر مؤلفه‌ها از آزمون دانت سی استفاده می‌شود (سرمد، ۱۳۸۷). در جدول ۴ نتایج به دست آمده از آزمون تعقیبی دانت سی ارائه شده است.

با توجه به نتایج به دست آمده، می‌توان گفت که f متغیرهای هوشیاری اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی و خودآگاهی معنادار می‌باشد. این مطلب بدان معناست که حداقل بین دو دانشکده مورد بررسی تفاوت معناداری وجود دارد. برای مشخص شدن این که تفاوت بین کدام دانشکده‌های مورد بررسی وجود دارد

جدول شماره ۴- آزمون تعقیبی تفاوت دانشکده‌ها در متغیر هوش هیجانی

خودآگاهی			مهارت اجتماعی			هوشیاری اجتماعی			دانشکده‌ها
علوم پایه	انسانی	فنی	علوم پایه	انسانی	فنی	علوم پایه	انسانی	فنی	
۰/۲۷*	۰/۰۲	-	۰/۵۹*	۰/۴۸*	-	۰/۳۹*	۰/۵۱*	-	فنی
۰/۲۶			۰/۱۰	-		۰/۱۱	-		انسانی
-			-						علوم پایه

*در سطح ۰/۰۵ معنادار

تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه رابطه معنی داری وجود دارد؟ جهت پاسخ گویی به سوال فوق از روش همبستگی پیرسون استفاده شده است که نتایج آن در جدول شماره ۵ ارائه شده است. همان گونه که در جدول شماره ۵ قابل مشاهده می‌باشد؛ هوش هیجانی به طور کلی و هریک از مؤلفه‌های آن به تفکیک، رابطه معناداری در سطح ۰/۰۵ با پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه دارند.

با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان گفت که دانشجویان دانشکده فنی در مقایسه با دانشجویان دانشکده‌های علوم پایه و انسانی دارای سطوح بالاتر هوشیاری اجتماعی و مهارت اجتماعی می‌باشند. در متغیر خودآگاهی، دانشجویان دانشکده علوم پایه نسبت به دانشجویان دانشکده فنی دارای سطوح بالاتری از خودآگاهی بودند. لازم به ذکر است که بین متغیرهای دیگر تفاوت معناداری دیده نشد. سؤال سوم: آیا بین هوش هیجانی و پیشرفت

جدول شماره ۵- همبستگی بین مؤلفه‌های هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی در دانشگاه نظامی مورد مطالعه

پیشرفت تحصیلی		هوش هیجانی
سطح معناداری	مقدار همبستگی	
۰/۰۴	۰/۵۱	خود انگیزی
۰/۰۱	۰/۲۰	خود کنترلی
۰/۰۱	۰/۲۲	هوشیاری اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۲۹	مهارت‌های اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۵۵	خودآگاهی
۰/۰۰۱	۰/۲۹	هوش هیجانی کلی

جهت پاسخ گویی به سؤال فوق از رگرسیون چند متغیره با ورود متغیرها به صورت همزمان استفاده شده است که نتایج حاصل از ضریب همبستگی چندگانه و ضریب تعیین آن در جدول شماره ۶ ارائه شده است.

سوال چهارم: آیامؤلفه‌های هوش هیجانی قادر به پیش بینی پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه می باشند؟

جدول شماره ۶- خلاصه مدل رگرسیون بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشگاه نظامی مورد مطالعه

خطای استاندارد	R^2 تعدیل شده	ضریب تبیین (R^2)	ضریب همبستگی چندگانه (R)
۱/۷۲	۰/۴۲	۰/۴۳	۰/۶۶

همچنین مقدار ضریب تبیین تعدیل شده (با در نظر گرفتن درجه آزادی) برابر با ۰/۴۲ می‌باشد. در ادامه برای بررسی معناداری رگرسیون یعنی آزمون اینکه آیا متغیرهای پیش‌بین می‌توانند در پیش بینی متغیر ملاک مؤثر باشند یا خیر از آزمون تحلیل واریانس و معناداری F استفاده می‌شود که نتایج آن در جدول شماره ۷ ارائه شده است.

همان طور که در جدول شماره ۶ ملاحظه می‌شود، مقدار ضریب همبستگی چندگانه محاسبه شده بین پنج متغیر پیش‌بین وارد شده به مدل و متغیر ملاک، برابر ۰/۶۶ و مقدار ضریب تبیین برابر با ۰/۴۳ می‌باشد، یعنی ۴۳ درصد از تغییرات متغیر ملاک بوسیله ۵ متغیر وارد شده به مدل تبیین می‌شوند و بقیه تغییرات متغیر ملاک توسط متغیرهای دیگری که محقق آن‌ها را در نظر نگرفته و وارد مدل نشده‌اند، تبیین می‌شوند.

جدول شماره ۷- نتایج محاسبه تحلیل واریانس یک راهه مربوط به مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشگاه نظامی مورد مطالعه

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری
رگرسیون	۴۸۶/۹۰	۵	۹۷/۳۸	۳۲/۹۱	۰/۰۰۱
خطا	۶۲۱/۳۴	۲۱۰	۲/۹۵		
کل	۱۱۰۸/۲۴	۲۱۵			

پیش بینی متغیر وابسته مؤثر بوده است. برای فهم این مطلب از ضرایب تفکیکی رگرسیونی و آزمون t وابسته استفاده می‌کنیم. نتایج این بررسی در جدول شماره ۸ آمده است.

همان گونه که در جدول شماره ۷ ملاحظه می‌شود F بدست آمده (۳۲/۹۱) در سطح ۰/۰۵ معنادار است و این مطلب گویای آن است که اولاً رگرسیون معنادار بوده و دوم این که حداقل یکی از متغیرهای مستقل در

جدول شماره ۸- ضرایب رگرسیونی مربوط به مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشگاه نظامی مورد مطالعه

منبع	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	سطح معناداری
	b	خطای انحراف معیار			
ضریب ثابت	۱۲/۰۸	۱/۲۱		۹/۹۵	۰/۰۰۱
خودانگیزی	۱/۰۶	۰/۱۷	۰/۳۷	۶/۲۱	۰/۰۰۱
خودکنترلی	۰/۵۰	۰/۱۷	۰/۱۶	۲/۹۷	۰/۰۰۳
هوشیاری اجتماعی	۰/۰۷	۰/۱۸	۰/۰۲	۰/۴۱	۰/۶۷
مهارت اجتماعی	۰/۵۹	۰/۱۶	۰/۲۰	۳/۵۸	۰/۰۰۱
خود آگاهی	۰/۸۹	۰/۲۱	۰/۳۱	۴/۸۸	۰/۰۰۱

از حد متوسط و دانشجویان دانشکده علوم پایه دارای نمرات پایین‌تر از آن بودند. درمؤلفه هوشیاری اجتماعی دانشجویان دانشکده فنی مهندسی دارای نمرات بالاتر از میانگین بودند ولی دانشجویان انسانی دارای نمرات پایین‌تر از میانگین در این مؤلفه بودند. درمؤلفه خودآگاهی دانشجویان هر سه دانشکده دارای نمرات بالاتر از میانگین نظری جامعه داشتند.

۲) مقایسه دانشجویان دانشکده‌های مورد بررسی در متغیر هوش هیجانی بیان کننده این نکته بود که اگر چه به طور کلی از نظر متغیر مذکور بین دانشجویان سه دانشکده مذکور تفاوت معناداری دیده نشد، اما از نظر برخی از ابعاد آن تفاوت، معنی دار بود. درمؤلفه هوشیاری اجتماعی و مهارت اجتماعی، دانشجویان دانشکده فنی مهندسی دارای برتری نسبت به دانشکده‌های دیگر بودند. و در متغیر خودآگاهی دانشجویان دانشکده علوم پایه دارای نمرات بیشتر در مقایسه با دانشجویان دانشکده فنی بودند.

۳) بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی نشان داد که بین هوش هیجانی به طور کلی و هر یک از مؤلفه‌های آن به تفکیک با پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد. این بدان معنا است که هر چه هوش هیجانی دانشجویان بیشتر باشد، موفقیت در تحصیل نیز در آن‌ها بیشتر می‌گردد. همچنین نتایج حاصل از رگرسیون چند متغیره بیان کننده قدرت پیش بینی پیشرفت تحصیلی

با توجه به نتایج به دست آمده، می‌توان این گونه بیان نمود که متغیرهای خودانگیزی، خودکنترلی، مهارت‌های اجتماعی و خودآگاهی پیش‌بینی کننده پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه می‌باشند. معادله رگرسیون به شرح زیر می‌باشد:

$$\text{پیشرفت تحصیلی} = ۱۲/۰۸ + ۱/۰۶(\text{خودانگیزی}) + ۰/۵۰(\text{خودکنترلی}) + ۰/۵۹(\text{مهارت اجتماعی}) + ۰/۸۹(\text{خودآگاهی})$$

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی وضعیت متغیر هوش هیجانی در میان دانشجویان یک دانشگاه نظامی و تعیین رابطه آن با پیشرفت تحصیلی آنان اجرا گردید. تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق نتایج ذیل را که با اطمینان حداقل ۹۵ درصد از نظر آماری معنی دار و قابل تعمیم به جامعه آماری هستند، به دنبال داشت:

۱) بررسی وضعیت متغیر هوش هیجانی در میان دانشجویان دانشگاه نشان داد که به طور کلی، در متغیر هوش هیجانی میانگین دانشجویان هر سه دانشکده کمی بالاتر از حد متوسط یا میانگین مورد انتظار جامعه (۳) می‌باشد، اما در حد مطلوب (زیاد و خیلی زیاد) نمی‌باشد. درمؤلفه‌های خودانگیزی و خودکنترلی، دانشجویان دانشکده‌های فنی مهندسی و علوم پایه دارای نمرات نسبتاً بالاتر از حد متوسط یا میانگین مورد انتظار جامعه (۳) بودند. در مؤلفه مهارت اجتماعی دانشجویان دانشکده فنی دارای نمرات بیشتر

خودکنترلی مؤلفه دیگر هوش هیجانی می‌باشد که دارای قدرت پیش بینی کنندگی پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه می‌باشد. خودکنترلی از آن جهت می‌تواند مؤثر در پیشرفت تحصیلی باشد که به فرد امکان کنترل بر ناملایمتهای محیطی را داده و افراد دارای این مهارت از سلامت روان و همچنین روابط اجتماعی گسترده‌تری برخوردار می‌باشند (سارین، ۲۰۰۰). در زمینه افزایش خودکنترلی آموزش مهارتهایی هم چون کنترل خشم، کنترل تکانش‌ها، تفکر مثبت می‌تواند مؤثر باشد (ون روی، ۲۰۰۵). توجه به این مؤلفه هوش هیجانی، در دانشکده علوم انسانی به دلیل سطوح پایین این مؤلفه ضروری‌تر می‌باشد.

مهارت اجتماعی از جمله مؤلفه‌های دیگر پیش‌بینی کننده پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه می‌باشد. دانشجویانی که دارای مهارتهایی در جهت ایجاد و برقراری روابط مثبت با دیگر دانشجویان هستند می‌توانند از کمک دیگر دانشجویان استفاده کرده و از حضور در محیط آموزشی به دلیل داشتن دوستان صمیمی بیشتر لذت برده و همین امر باعث افزایش پیشرفت تحصیلی آن‌ها می‌شود. همدلی، ابراز احساسات، احترام به عقاید و تفاوت‌های فردی از جمله عواملی است که می‌تواند باعث افزایش مهارتهای ارتباطی و میان فردی، در افراد شود (ون روی، ۲۰۰۵). با توجه به نمرات پایین مهارت اجتماعی در دانشکده‌های انسانی و علوم پایه توجه به این مهارت، در این دانشکده‌ها ضروری‌تر می‌باشد.

و در نهایت خودآگاهی مؤلفه دیگر پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه می‌باشد. شناخت از توانایی‌ها و نقاط قوت، خود باعث انتخاب و راهبردهای مناسب یادگیری و نظارت بر آن‌ها و تنظیم وقت برای مطالعه مواد درسی می‌شود. در جهت افزایش خودآگاهی شناخت توانایی‌ها و رغبت‌ها و علایق شخصی می‌تواند به فرد کمک شایانی در جهت خود آگاهی بکند (ون روی، ۲۰۰۵).

از روی مؤلفه‌های خودانگیزی، خودکنترلی، مهارت اجتماعی و خودآگاهی بود.

نتیجه تحقیق حاضر با نتایج تحقیق کاپلان و میدگلی (۲۰۰۲)، بویس (۲۰۰۲)، استونک میر (۲۰۰۲)، سارینک (۲۰۰۲)، پارتز (۲۰۱۰)، پاتریک و همکاران (۲۰۰۴)، منصور (۱۳۸۰) و زارع (۱۳۸۰) همسو می‌باشد. هنگامی که فرد دارای مهارتهایی در جهت کنترل عواطف و احساسات منفی خود باشد و همچنین دارای قابلیت‌هایی در جهت ایجاد انگیزه درونی بدون توجه به میزان تقویت کننده‌های بیرونی باشد و به توانایی‌ها و مهارت‌های خود واقف باشد این شخص در محیط آموزشی دارای توانایی و موفقیت بیشتر از افراد ضعیف در این زمینه‌ها می‌باشند. این افراد با این قابلیت‌ها، توانایی تنظیم فعالیت‌های شناختی و هدایت آن در جهت فعالیت‌های درسی دارند.

با توجه به رابطه و قدرت پیش بینی کننده گی بالای هوش هیجانی در متغیر پیشرفت تحصیلی، پیشنهاد اتخاذ تدابیری در جهت افزایش هوش هیجانی در میان دانشجویان دانشگاه نظامی مورد مطالعه می‌شود. در زمینه آموزش هوش هیجانی و این که آیا هوش هیجانی قابلیت آموزش دارد؛ نظرات مختلفی بیان شده است ولی امری که همه صاحب نظران در آن توافق نظر دارند این است که میزان هوش هیجانی فرد تحت تاثیر عمیق نحوه پرورش و تعاملات والدین با فرد در دوران کودکی می‌باشد. علی‌رغم تأثیر پذیری هوش هیجانی از تجربیات دوران کودکی، بسیاری از صاحب نظران نسبت به افزایش و آموزش آن به افراد اظهار خوش بینی کرده‌اند (گلمن، ۱۹۹۵). در زمینه مؤلفه‌های پیش بینی کننده هوش هیجانی در تحقیق حاضر نیز وضع به همین منوال است.

در زمینه مؤلفه خود انگیزی، ایجاد تدابیری در محیط آموزشی که باعث بهبود خودپنداره تحصیلی دانشجویان گردد، می‌تواند باعث افزایش خودانگیزی دانشجویان شود (زارع، ۱۳۸۰). افزایش خودانگیزی دانشجویان به خصوص در دانشکده علوم انسانی با توجه به سطوح کم این مؤلفه ضروری‌تر از دانشکده‌های دیگر

می‌باشد.

16- Salovey, p; Mayer, J.D. (1990) emotional intelligence. *Imagination cognition and personality*, 185-211.

17- Sarin, c (2000) emotional competence: the hand book of emotional intelligence. sanfrancisco. Jossey -bass. Willy Company

18- Schutt, N.C. et al. (2001). Emotional intelligence and Inter personal Relations. *social psychology and psychiatry*, 141, (4), 523-535.

19- Trinidad. D.R. et al. (2004). The Proactive association of emotional intelligence with psychosocial smoking risk factor for adolescents. *Personality and Individual differences*, 36, 4, 945-954.

20- Vanrooy, D.L. et al. (2005). Group differences in emotional intelligence scores: Personality and individual differences, 38, 3, 689-700.

21- Zhon, j. George, j (2003). Awaking employee creativity: the role of leader emotional intelligence. *The leader ship Quarterly*, 14, 4-5- 5450568.

منابع

۱- بلوم، بنجامین. (۱۹۸۲). ویژگیهای آدمی و یادگیری آموزشگاهی، ترجمه علی اکبر سیف (۱۳۸۳)، تهران: مرکز نشر دانشگاهی

۲- ترابی، منوچهر. (۱۳۸۲). بررسی رابطه بین هوش هیجانی با عملکرد میانی گروههای آموزشی، پایاننامه کارشناسی ارشد دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه علامه طباطبایی

۳- زارع، محمد. (۱۳۸۰). مطالعه سهم هوش هیجانی در موفقیت تحصیلی. پایان نامه کارشناسی ارشد. انستیتو روانپزشکی تهران.

۴- سرمد، زهره (۱۳۸۷) آمار استنباطی: گزیده ای از آمار چند متغیری، تهران: انتشارات سمت.

۵- علی پور، مهدی. (۱۳۸۱). بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی مؤثر بر افزایش سلامت روانی. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه علامه طباطبایی.

۶- منصور، رضا. (۱۳۸۰). هنجاریابی آزمون هوش هیجانی در میان دانشجویان دانشگاه تهران و بررسی ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی آنها. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تهران.

7- Austing E.J., Saflof ske, D.H., Egan, V. (2005). Personality, well-being and health correlates of trait emotional intelligence. *Personality and individual differences*, 38, 3, 546-558.

8- Bar-on, R. (1997). The Emotional Question Inventory (EQ-I): A test of emotional intelligence. Toronto. Canada: Multi-Health system.

9- Boyce, P. (2002). Emotional learning and school success. Available in www.temple.edu

10- Charbonneau, I. Adelheid, A.M (2002) Emotional intelligence and leadership in adolescents. *Personality journal differences*. 33- 7-1101-1113.

11- Golman, D. (1995). Emotional intelligence. New York Bantam Books.

12- Kaplan, A; Midgely.E (2002) emotional intelligence and school success. www.shrmatlant.Org

13- Parker, D.A. et.al. (2004). Emotional intelligence and academics success: examining the transition from high School to University. *Personality and Individual differences*, 36, 1, 163-172.

14- Potters, R.kim (2010) impact of emotional intelligence in school success, *educational science*, vol 75, pp201-225

15- Salovey, P. Mayer, J.D (2000) current direction in emotional intelligence research, New York: Gulf press.